

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՄԵՌԵԼՈՑ

«Յիսուս Քրիստոս խափանեց զմահ եւ լուսաւոր արար զկեանս եւ զանձնութիւն ի ձեռն Աւետարանի» (Ք. Տիմ. Ա. 10):

Տաղաւար մը՝ վարդաՎառ՝ մին Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ հինգ մեծ տօներէն, և մեռելոց մը՝ Պայծառակերպութեան տօնի լոյսովն ու լուսաւոր խորհուրդով երէկուան խանդավառներս այսօր հաւաքուած ենք հոս, Ս. Փրկիչ ազգային գերեզմանատան մէջ, այդ խորհուրդի լոյսին տակ ոգեկոչելու համար նուիրական յիշատակն ամէն անոնց, որոնք անդարձ բաժնուած են մեզմէ: Մեռելոց բնագաւառն է հոս. հողակոյտ, գերեզման կամ դամբարան, խաչ ու յիշատակարան ամենուրեք . . . հրատառոր մտածութիւնով անդուռած է մեր հոգին, մահուան սարսուռը կը զգանք մեր էութեան խորքը, զմեզ պատուհասող ուրուականը գծոխատիպ կը յածի մեր շուրջ ու վերեւ:

Մահն եմ ես. զիս կը ճանչնաք իմ խոռոչացած աչքերէս և կմախացած անդամներէս: Տիեզերքի էն անողոք և ամենատխուր օրէնքն եմ ես: Ամէն բան սուտ է և անցաւոր, ես միայն ճշմարիտ եմ և մշտնջենական: Ձեմ տեսնուիր, գոյն չունիր, բայց մարդոց գէժքին վրայի դալուկն ու բնութեան ծոցին մէջ տեսնուած գեղանութիւնը յայտարար նշաններն են իմ ներկայութեան: Վերջապէս մարդոց զգայաբանքներուն տակ էմ իշխար, սակայն համս դառնագառն է. զիս ճաշակողները կը նւազդին միանգամ ընդ միշտ: Ձեզի կ'այցելեմ երբեկից, ըստ կամս, յաճախ գողի պէս, կամ որսին դարանակալ սպասող գազանին պէս, ու զոհս կ'առնեմ ու կը տանիմ ձեր աչքին առջև ու լաց ու կոծին մէջ, արամարհելով գիտական, բժշկական եւ սիրոյ ամէն նուաճում կամ զոհողութիւն: Իմ ձեռքերուս մէջ կամ ռոքերուս տակ գուգ կը գալարուիք, կը տրորուիք, ու կը հեծէք, բայց ձեր գալարութիւնն ու մահկանացունքուդ սիրտը գալարող տագնապները ինծի հանդը միայն կ'առնեն: Իմ մականին միահեծան իշխանութեան տակ

կ'իյնան բոլոր մահկանացունքն անխտր. ու զձեզ կը պատուհասեմ անկողնոյ մէջ — երկար, ցաւազին ու տաժանելի ակտերու մէջ հիւծեցնելով ձեր մարմինն ու մոխրի վրայ նստեցնելով ձեր պարագանքը. զձեզ կենազրաւ կ'ընեմ ձեր ճոխ ու շէնշող կեանքի ու պերճանքի զգլխանքներուն, և նոյնիսկ ձեր չոր ոգեպահիկը շահելու սահմանուած քրտնաջան աշխատութեանց մէջ: Ձեր պատիւի և փառքի, մեծութեան և ցնծութեան տրամագրութիւնները կը յեղաշրջեմ ձեր բաժակի նեկտարը մոլեխիչի փոխարկելով, մինչ դուք ձեր ցնծութեան պատմութեանները կը փոխանակէք սեւ ըզգեստներով:

Ձեր ամէն կարգի մեռելներուն յարմար շիրիմներ կամ տապաններ կը կանգնէք, ատոնց վրայ քանդակելով անոնց անունն ու հանգամանքները, որոնցմով կը մխիթարուիք. սակայն այդ բոլոր յիշատակարաններն ու գերեզմանաքարերը ձեր տկարութեան և պարտութեան և իմ զօրութեան ու յաղթանակի կոթողներն են. . . Յաճախ ձեր բնակարաններէն շատ աւելի գեղեցիկ և դրախտային կարգ ու սարքով գերեզմանատուներ կը շինէք, սակայն անոնց մէջ ես միայն կը շահապետեմ: Միայն անհատներ չէ որ կը մահացնեմ, այլ նաև համայնքներ, ժողովուրդներ եւ ազգեր. քանի՜ քանի՜ մեծագոր ազգեր քայքայեցի, կործանեցի ու փճացուցի անհետ. . .

Անքեւ ես իմ շահատակութիւններս. դեռ անցեալ օր զգեստեցի այնչափ սիրուած դաստիարակը, այն որ իր ամբողջ կեանքն ու կրօնը վատնած էր որբերու հայրազգիի և մանուկներու հոգւոց և մտաց կերտիչի իր վսեմ և գիտակից կոյման մէջ, այդպէս սուգի մատնելով գերզատան մը բովանդակ: Դեռ թաց են ձեր աչքերն ու աղի լեզի արցունքներ կը կլլէք տեսնելով թարմ ծաղիկներով ողողուած հողակոյտն ու ոգեկոչելով յիշատակը «Լուսահողի Ս. Պատրիարք Հօրո», զոր՝ հաստաբետ եւ բարձրաբերձ կաղնի մը՝ տապալեցի երեք ժամ ուսն մէջ, անպատու՝ սուգով համակելով Սրբոց Յակոբեանց Տունը: Ձեր ազօթքնութունն ու պատարագներուն մէջ դեռ կը յիշատակէք «Պատուական» Հայրապետն Ամենայն Հայոց, զոր էլմիածնի մէջ մահացուցի ոչ թէ միայն մարեւ ջանալով Ս. Լուսաւորչի

պլպլացող կանթեղը, այլ հոյակապ սիւն մը տապալելով Հայ Ազգին Տունէն: Մահն եմ ես, ըրածներս վկայ:

Ճիսկ արդ, որ ննջեցինն ի Գրիստոս կորեանն արդեօք: Պօղոս Առաքեալին հետ մէն մի հաւատացեալ մահուան յոխորտանքներուն առջև սահմակած՝ այս հարցումը կ'ուղղէ Ս. Եկեղեցին, և իր խըռոված հոգին հանդարտեցնող ու իր հաւատքի գէնքերովը զօտեպնողը հաւաստի պատգամ մը կ'աւելցնէ: Ճշմարիտն ասեմ և ոչ ստեմ: Այս միտելոց առթիւ Վարդավառն ունի իր պատգամը լուսաւոր. պատգամ մը, սակայն, որ իրականանալով ննջեցեալներու նկատմամբ մեր ունեցած սուրբ գիտութիւնը հաւաստի գիտութեան փոխակերպելու համար կախում ունի մեր ննջեցեալներու ի յայտ բերած կեցուածքէն: Պայծառակերպութիւն, այսինքն երկրի և երկինքի իրարու հետ միաւորուող բարձունքին վրան, ուր աստուածայինն ու մարդկայինը իրարու հետ ողջագործեցան, լուսաճաճանչ ճառագայթներով արտաքին աշխարհէն մտնողը ներքին գեղեցկութեանց, ու մտնական փոխակերպեան: Պայծառակերպութիւն, յորում մեր լուսափայլ Տէրը կը փառաւորուի ընդ մէջ Մովսէսի և Եղիայի ու ստորեւ գետին ինկած առաքեալներու, ինչ որ կենդանի վկայութիւն մըն է Փրկիչի թէ՛ Հին և թէ՛ Նոր Ուխտերու տէր ըլլալուն, Աստուծոյ փրկութեան խորհուրդի միտքեան, ինչպէս նաև մեր Տէրով թէ՛ կենդանեաց և թէ՛ մեռելոց աշխարհին վրայ հաւատարապէս իշխանութիւն ունենալուն, Փրկիչը աղբիւրն է կեանքի և անմահութեան, լոյսի և փառքի. և մեր ու ննջեցեալներու Անոր հանգէպ բռնած դիրքէն կախում ունի Անոր երկնային և անմահական կեանքին հաղորդ և ժառանգորդ ըլլալու հարցը: Ինչպէս Փրկիչը, նոյնպէս փրկուածներն իրենց երկնաւոր կեանքի այս կամ այն պահումով պարտին ունենալ ու կ'ունենան պայծառակերպութիւններ. արդ, այդպիսի խորհրդաւոր պահերում, մտաւոր ու հոգեկան յափշտակութեան մէջ, երկրաւոր զաղափարներով տարուած առաքեալին պէս «տաղաւառ» շինել ուզեցինք, թէ խորացանք ու լուսաւորուեցանք մեր բարոյական և բանաւոր անհատի պարտականութեանց

զիտակցութեան մէջ... Փառքի և շքեղութեան օրերում Թարօրի բարձունքէն աւելի բարձր կատարներ բարձրանալու հետամուտ եղանք, թէ մեր նախնիները թառեցաւ դէպի խոնարհ վայրեր՝ դէպի Գողգոթեան, դէպի ծառայութեան, անձնագրահութեան եւ տառապանքի դաշտը՝ մեր նմանեաց բարութեան և օրհնութեան աղբիւր մը ըլլալու տեսլականով... Եւ նրա աստուածային շողն ու շառայլը լուսաւորեց մեր շուրջն ու վերեւ, զայն մեր ֆիզիկականն ու կորնական գոյացութեան թէ անմահական հոգւոյ և Ս. Հոգւոյն օթեան ըլլալու օտահմանեւ մեր ներաշխարհին պայծառակերպութիւնը նկատեցինք... Կենդանեաց և մեռելոց աշխարհներու վրայ լոյս սփռող և Փրկիչի մտախաղան կոչումը պայծառակերպողը այդպիսի սքանչելի հանգիստագրութեանց առթիւ Մովսէս և Եղիա մարգարէները տեսանք, թէ մեր գծուած եղբայրն է... Մարգարէներ, որոնք մէն մին Հին Ուխտի միաստուածեան և բարոյացուցիչ օրէնքն իսկ է, իսկ միւսը՝ օրէնքի անվատ և կորովի գործադրելը նախանձախնդիր եւ նախանձայոյզ...:

Երանի՛ մեզի, ննջեցեալներուն, եթէ իրօք ունեցած ենք նախականէն ու անձնականէն գեր ի վեր մարդկային, ընկերային եւ համամարդկային խոչնդներ մեր Ս. Հաւատարմի լոյսով ողողուած: Այդ պարագային միայն Ճիսկ արդ որ ննջեցինն ի Գրիստոս կորեանն արդեօք հարցումին պատասխանը խոշոր «Ո՛ր» մը պիտի ըլլայ, ի շինութիւն մեր հոգիներուն:

Արդարեւ, Յիսուս Գրիստոս խափանեաց զմահ և լուսաւոր արար գկեանս և զանեղծութիւն ի ձեռն Աւետարանին:

Նա իր փրկագործ խաչելութեամբ եւ յաղթական յարուսթեամբ զխափանեց մահը և Աստուծոյ անունով ննջողներն անմահական կեանքին մէջ արժանի ըրաւ երկինքի արքայութեան: Նա իր հրաշալի տնօրէնութիւններով «լուսաւորեց կեանքը» իւրաքանչիւր առաքելութեամբ բանիւ և գործով, եւ փրկագործութեան խորհուրդով նոր արժէք և նպատակ տուաւ կեանքին, զայն ողողելով անգնեական և անմահական կեանքի և աստեանական և բարոյական ու հոգեւոր կեանքի համաափիւս լոյսով:

Եւ Գրիստոս ննջող՝ քրիստոնէին հա-

մար չէ մահուան երկիւղն ու սարսափը՝ հողածին մարմինը՝ որ ենթակայ է ֆիզիկական աշխարհի անտեղիտալի օրէնքներուն՝ մայր բնութեան ծոցը պիտի դառնայ, սակայն ցորենի մերկ հասի մը նման, որուն կենսական զօրութիւնը կը յառնէ ի գէպ ժամանակի բազմապատիկ արդիւնաւորութեամբ: Ամերմանի մարմին շնչաւոր եւ յառնէ մարմին հողէն: Իսկ հողին, մարդկային գոյացութեան տիրապէս ազնիւ եւ միակ արժէքաւոր էութիւնը որ Աստուծոյ է եկած է, առ Աստուած կը դառնայ, երանական տեսութեան արժանի ըլլալու համար: Ահողին է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ օգնէ: Արգարեւ, հողին մարմինի պարականգուններէն ձերբազատուելու և գէպի կատարելութիւն ունեցած ձգտումը, գէպի անմահական կեանք նկրտիլը — զորս անհնարին է իրազօրծել այս անցաւոր և սահմանափակ կեանքին մէջ — ինչպէս նաեւ Գերագոյն Զօրութեան բարութիւնն ու արդարութիւնը բաւարար պատճառներն ու երաշխիքն են անոր անմահութեան: Սակայն բնագոյնական և իմաստասիրական հայեցողութիւններէ առաջ և գերազանց են նոյնինքն Փրկչին փառաւորաւ անձին օրինակն ու հաւատքներն այս մասին:

Թարութիւնը Փրկչին՝ որ իր աշխուհական հողոյ լիութեամբ գեղեցկօրէն պայծառակերպեցաւ, կատարեալ զրաւականն է մի՛ր ալ ունենալիք բարոյական և հոգեւոր յարութեան. ճիշդ արդ ո՞ր ցնցեցիցն ի Քրիստոս, կորեան արդեօք հարցումը ուղղող միենոյն առաքեալն է որ կը պատգամէ. «Այլ արդ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննջեցեցոց. քանզի մարդով եղ և մահ, և մարդով՝ յարութիւն մեռելոց: Որպէս Ադամաւն ամենեքին մեռանին, նոյնպէս և Քրիստոսիւ ամենեքին կենդանացիցն» (Ա. Կորնթ. ԺԵ):

Ի վերայ յայս ամենայնի, մտիկ ըրէք նոյն ինքն Փրկչին, որ կը հաւաստեացնէ. «Են իսկ եմ յարութիւն և կեանք, որ հաւատայ յիս, թէպէտեւ մեռանի, կեցցէ: զարձեալ, ձեռք ոք զբանն իմ պահեսցէ, մի՛ ճաշակեսցէ զմահ ի յաւիտեան»:

«Հռովմական միաբանութեան մը վանականները՝ Տրաքիսները, իրենց ըզբաղումը նկատած են միմիայն պատրաստելի մահուան. այս է իրենց կարգ ու կանոնը,

այս է իրենց նպատակը, երբ իրարու կը հանդիպին իրենց ողջոյնն է, memento mori (յիշէ որ պիտի մեռնիս), իրենց սեղանի սկաւառակին քով դրուած է գանկ մը եւ իրենց վերարդուներուն վրայ բանուած են ոսկերիտիքներու պատկերներ յիշեցնելու համար մահը. պէտք է ամէն մէկ վանական երթայ իր գերեզմանը փորելու աշխատութեամբ ալ զբաղուի ամէն օր, միշտ իր մտքին մէջ խորհրդածելով մահը: Ո՛րքան մեծ և ազդեցիկ ու տպաւորիչ պիտի ըլլար երբ իւրաքանչիւր վանական փոխանակ յեղեցելու. «Յիշէ որ պիտի մեռնիս», ողջունէին զիրար ըսելով. «Յիշէ թէ պիտի ապրիս»: Եւ ասիկա կը հաւատամ թէ աւելի ճիշդ ու ճշմարիտ է, աւելի մարդկային դարաւոր իտեալն է և աստուածային կամքն է միանգամայն: Ու չէ՞ որ մենք ալ Յիսուսի յարութեամբ աշխարհի մարդկութեան կը հաղորդենք ըսելով. «Յիշէ թէ պիտի ապրիս» (Ղեւոնդ Եպս. Դուրեան, Պարզ Գարգներ, Բ. Հատոր, էջ 226):

Ճշմարտիւ, քրիստոնէութիւնը լոյս է և պայծառակերպութիւն, կեանք է և յաղթանակ, կատարելութիւն և անմահութիւն: Դա՞նքալը մահուան կապուած կողմաւոր կողմանի զործեալ գործիք մը չէ այլևս. այլ անմահութեան կոչուած հաւատացեալի մարմինն իր հանգստարանը փոխադրող անդրուար մը միայն: Գերեզմանն ամենակուլ անդնականին վրայ բացուած երախ մը չէ այլևս, այլ անմահական կեանքի դուռն է: Եւ խաչապատկ հողակոյտը մարդկային տկարութեան և պարտութեան և մահուան յաղթանակին յիշատակարանը չէ երբեք, այլ կեանքի և անմահութեան պատգամի բնիկ իրօք:

Մեռելոց յիշատակին առջև ու Պայծառակերպութեան տօնին առթիւ այս գիտակցութիւնն ու կեցուածքն ունենանք մահուան առջև:

Աստուած որ աղբիւրն է լուսոյ, կենաց և անմահութեան, իր յաւիտենական կայաններուն մէջ ընդունի մեր ննջեցեալներն ու լուսաւորելով պայծառացնէ զանոնք, և ամենուս պարգեւէ Հոգւոյն Սրբոյ մխիթարութիւնը. ամէն:

ՇԱԽԱՐԾ ՎԱՐԴԱՊԵՏ